

Redaktionellt U&D 25:3

Tema: John Deweys *Democracy and Education* 100 år

I detta nummer av tidskriften presenterar vi ett antal artiklar med anledning av att det är etthundra år sedan John Dewey publicerade sitt magnum opus – *Democracy and Education. An Introduction to the Philosophy of Education*, och att just den bokens tematik inspirerat denna tidskrifts tillkomst och namn. Förutom relationen mellan demokrati och utbildning, så som titeln anger, är det förhållandet mellan kunskap och moral som i hög grad präglar den filosofi om utbildning Dewey formulerar. I boken kritiserar han etablerade teorier på detta område som bristfälligt anpassade till det moderna samhälle han ser ta form i ett tidigt 1900-tals USA. I förordet till boken sammanfattar han sin konstruktiva kritik:

Följande sidor är ett försök att utarbeta och framställa de idéer som förkroppsligas i det demokratiska samhället och att tillämpa dem på utbildningens uppgifter och problem. Diskussionen omfattar en presentation av den offentliga utbildningens konstruktiva mål och metoder från denna synpunkt och en kritisk bedömning av de kunskapsteorier och den moraliska utveckling som utformats under tidigare samhällsliga förhållanden men som fortfarande verkar i samhällen som betraktar sig som demokratiska och som därför också gör det svårare att förverkliga det demokratiska idealet.

Dewey och pragmatismen

John Dewey (1859-1952) intog under 1900-talets första halvsekel en mycket framträdande roll först som pedagogisk skribent och senare som filosofiskt skolad intellektuell såväl i USA som efterhand också internationellt. Han vistades periodvis i länder som dåvarande Sovjetunionen, Kina och Turkiet och fick på så sätt som liberal-demokratisk, amerikansk medborgare intryck av icke-västliga kulturer vilket kom att vidga hans tänkande och sätt att se på relationen mellan individ och samhälle. Dewey uppbar professurer i filosofi med förgreningar till psykologi och pedagogik vid fyra olika universitet i USA. Han kallades till det nya universitetet i Chicago 1894 och skrev under de tio år han

var verksam där sina reformpedagogiska genombrottsarbeten och inrättade tillsammans med sin kollega George Herbert Mead 'Laboratory school'. Dewey var från 1904 till sin pensionering 1930 professor vid Teachers College, Columbiauniversitetet i New York och höll som professor emeritus under ytterligare tjugo år en hög produktionstakt med aktivt deltagande i flera olika sammanhang.

Deweys vetenskapliga produktion är mycket stor och omfattar ett flertal olika områden inom pedagogisk och politisk filosofi och hans samlade verk är sammanställda av Jo Ann Boydston i hans *Early Works* (5 volymer), *Middle Works* (15 volymer) och *Later Works* (17 volymer). Han förknippas tillsammans med nämnde George Herbert Mead (1863-1931), William James (1842-1910) och Charles Peirce (1839-1914) med utvecklingen av amerikansk pragmatism. Det finns både skillnader och likheter mellan dessa företrädare, men kanske framför allt ett samband som, med Standish Thayer, kan ses som pragmatismens rötter, sammanfattade som teorier om mening och sanning,

[...] in a word: pragmatism is a method of philosophizing often identified as a theory of meaning first stated by Charles Peirce in the 1870's; revived primarily as a theory of truth in 1898 by William James; and further developed, expanded, and disseminated by John Dewey [...] (Thayer 1981, s 5).

Pragmatismen är en naturlig utgångspunkt för läsningen av *Democracy and Education* och vi ska därför ange några fixpunkter innan vi presenterar bakgrunden till och artiklarna i detta nummer av tidskriften.

Den menings- och sanningsteori som Dewey fortsatte att utveckla utmärks kanske framför allt av hans erfarenhetsbegrepp (*experience*) – ett begrepp som är nära kopplat till individens handlande. Dewey avser med erfarenhet inte något yttre som införlivas eller lagras i individens inre, utan som en situation som ger handling en specifik mening och riktning i vilken både individ och kultur blir till, och där kulturen utgörs av det demokratiska levnadssättet. Den situation där erfarenheter tar form och som bäst beskriver förhållandet mellan individ och kultur är alltså den situation som benämns demokrati. Och det är *utbildning* som skapar förutsättningarna för en gemensam politisk och social samlevnad genom en specifik form av kommunikation i undervisningen. Enkelt uttryckt är det en kommunikation som tar hänsyn till beroendeförhållandet mellan kunskap och moral. Som framgår redan i citatet från bokens förord är det enligt Dewey en historisk eftersläpning i hur man i utbildningen hanterat detta beroendeförhållande, och

vi ska se hur han i bokens två sista kapitel uppehåller sig kring just detta problem. Innan dess har han argumenterat för en utbildning som betonar individens förmåga att i mötet med andra överskrida sina erfarenheter (situationer) grundade i hennes genomlevda traditioner och vanor, eller uttryckt annorlunda – i olika kulturer. Lyckas man i undervisningen ge förutsättningar för ett sådant överskridande så formas såväl den personliga identiteten, kollektivet och en potentiellt ny kultur som uttryck för det Dewey ser som det demokratiska idealet – skolklassen som en plats för individernas gemensamma handlingar. Ett övergripande tema i *Demokrati och utbildning* handlar på så sätt om förutsättningar och former för gruppens interna och externa kommunikation och frågan om hur individernas olika erfarenheter kan göras till föremål för övervägande, värdering och självbetraktelse. Han ser kommunikationen som en grund för utvecklandet av den demokratiska medborgaren och, som han uttrycker det, en form av individualitet som blir möjlig först ”när vanan och traditionen släpper sitt hårda grepp som normgivare” (Dewey 1916/1999, s 357). Genom betoningen på behovet av att uppmärksamma vanor och traditioner kan hans bok från 1916 ses som högst aktuell i den samhällskontext i flertalet länder där utbildning tar plats idag även om det amerikanska samhälle som motiverat bokens tillkomst alltså är daterat hundra år bakåt i historien.

Den biografiska noteringen ovan visar att Dewey överlevde två av sina pragmatismkolleger, James och Peirce, med omkring fyrtio år och Mead med c:a tjugo år under en period från 1910-talet fram till sin bortgång 1952. Samhällsutvecklingen under denna period kom att sätta avgörande spår i hans tänkande och författande. Den påtagliga industrialisering och urbanisering som skedde under denna period i USA innebar, tillsammans med en omfattande invandring från Europa, att Dewey som pedagogisk och politisk filosof ställdes inför modernitetens många skiftande problem. Bokens tematik handlar i hög grad om hur man genom utbildning skulle kunna hantera de många tekniska och kulturella omställningar som medborgarna i ett turbulent USA genomlevde. Frågor om moral (*ethics*), kultur (*culture*) och den handlande individens särprägel (*individuality*) är centrala begrepp för den sorts problematiska situation som Deweys pragmatism syftar till att beskriva, förklara och inte sällan också skissera lösningar inför. Utifrån en gemensamt formulerad men samtidigt delvis olika filosofi som omfattar såväl meningsteoretiska som sanningsteoretiska aspekter av kunskap och erfarenhet skriver alltså Dewey boken om demokrati och utbildning bara några år efter det att James och Peirce gått ur tiden. Från deras verk inspireras han att vidareutveckla pragmatismen, dels som ett arv från Peirce vilket Thayer (1981, s 168) sammanfattar som

a theory of logic, och dels från James uttryckt som *guiding principles for ethical analysis*. Arvet från Peirce kan kopplas till ett intresse hos Dewey att finna en logisk form för begreppsbestämning och resonerande vilket kommer till uttryck i bokens ganska många utredningar av centrala begrepp där *social control* är ett bärande sådant. När de utreds utifrån ett logiskt resonemang sätts de samtidigt i relation till arvet från James, med betoning på begreppets etiska innebörd som ett uttryck för Deweys ständigt närvarande intresse för värdefrågor i socialt handlande.

Mot den bakgrunden finns det anledning att kort nämna en ofta förbisedd social kritik i Deweys verk. Den ibland närmast utdömande kritik av pragmatismen som en samhällsfilosofi som inte tillräckligt uppmärksammar makt och dominans har relevans så länge kritiken avser avsaknaden av ett explicit maktbegrepp. Men kritiken förlorar sitt fotfäste om man intresserar sig för den immanenta och subtila maktkritik som Deweys pragmatism representerar. I hans pedagogiska filosofi så som den formuleras i boken framgår hans sociala kritik där makt och dominans kommer till uttryck i de erfarenheter, det vill säga de situationer, som individen genomlever och som tar form beroende på sociala och kulturella omständigheter. Maktens karaktär och betydelse visar sig i situationer av kulturella och sociala traditioner och vanor där förhållandet mellan barn och föräldrar, mellan män och kvinnor kan vara radikalt olika ifråga om dominans och underkuvande. Sådana förhållanden finns som kritiska inslag i flera av hans texter. Även om boken från 1916 också innehåller inslag av en linjär historieskrivning med en betoning av civilisationsutveckling från primitiva till avancerade samhällen där vetenskap sätts högst upp i hierarkin av mänsklig handling kan man i flera av hans texter finna inslag där han förhåller sig kritisk till den västerländska civilisationens etnocentriska utövande av vanor och traditioner som ett kulturellt övertag (bortsett från att han utan reservation hyllar demokrati och pluralism som politiska ideal). Kanske innebar hans samarbete med Jane Addams (1860-1935), som var vän och kollega till Dewey och Mead, en ytterligare förstärkning av hans immanenta kritik av makt och dominans. Addams räknas till förgrundsgestalterna inom amerikansk pragmatism och en tidig företrädare för de intressen som idag framhålls i feministiskt inriktad forskning. Charlene Haddock Seigfried (1996, 2001) har tillsammans med ett antal medförfattare utforskat de historiska och filosofiska kopplingarna mellan Addams och Deweys pragmatism. Man tillskriver pragmatismen ett feministiskt värde bland annat genom att den som samhällsfilosofi betonar konkreta erfarenheter och det estetiska som avgörande för vardagslivet. Man ser den också som ett motvärn

mot en dominerande epistemologi, och som en kritik av den logiska positivismens historiska dominans som samhällsfilosofi. Det är tydligt hur Dewey sätter värden och normer som en sorts reglering av den faktaproduktion som annars skulle förbli tom – tom i förhållande till relationen individ och samhälle, tom i förhållande till kunskap och moral. Som han uttrycker det i en bok från 1927 – *The Public and Its Problems* – ”If one wishes to realize the distance which may lie between ‘facts’ and the meaning of facts, let one go to the field of social discussion” (Dewey 1927/1988 s 238, jfr Ljunggren 1996). Det är en uppmaning och en frågeställning som också kan appliceras på *Demokrati och utbildning* där utbildningens sociala och moraliska villkor avgör vilken mening som möjliggörs respektive hindras, och vilken sanning som framtonar i de fakta som framställs, och betraktas som kunskap.

Vi har sett hur Dewey redan i förordet till boken kritiserar särskiljandet av kunskap och moral som grund för handlande, formulerat som ett beroendeförhållande som är typiskt för honom, och som kommer till uttryck i bokens två avslutande kapitel. Det kapitel som handlar om teorier om kunskap inleds sålunda med en tematisk hänvisning till hur moraliska intressen och sociala omständigheter formar förutsättningarna för kunskap. I det efterföljande kapitlet, som alltså avhandlar teorier om moral, kritiserar Dewey det dualistiska synsätt som överförts från etablerade teorier om kunskap till teorier om moral. Denna tudelning, säger han, ”är kulmen på dualismen mellan tanke och värld, kropp och själ, mål och medel, som vi så ofta stött på.” (Dewey 1916/1999, s 387). Pragmatismens utgångspunkt är att individens handlande formas i ett gemensamt sammanhang, utifrån en *situation* som i mötet med andra utgör en specifik erfarenhet. Denna, menar Dewey, måste förstås som en komplex helhet där teorier om kunskap och om moral kan förenas. Undervisningen är en sådan situation. Ett moraliskt problem – en problematisk situation – som kommer till uttryck i boken handlar om undervisningen och de utmaningar som individens handlande, förankrade i hennes vanor och traditioner, utsätts för i mötet med andra. Dewey uttrycker detta på ett tydligt sätt i *Experience and Nature* (Dewey 1925/1988), där kultur framhålls som bearbetad natur och där individens identitet och kulturens utformning är ett resultat av kommunikation. Han säger också att denna kommunikation måste uppfattas som huvudsakligen icke förutsägbar till sitt innehåll. Snarare är kommunikation ett uttryck för ett konstituerande av både individ och samhälle (kultur) där individen utvecklar svaret på frågan vem hon ”vill bli”, givet den politiskt moraliska situation som kommunikationen tar form i.

Richard Bernstein (f. 1932) är den som tillsammans med Richard Rorty (1931-2007) går i bräschen som filosofer för revitaliseringen av Dewey och pragmatismen under 1900-talets två sista decennier (Bernstein 1983, 1985, Rorty 1979, 1982, se också Dickstein 1998). Bernstein och Rorty, som tillhör de mer citerade neopragmatisterna och uppföljarna av Dewey, ser som utmärkande i Deweys pragmatism det Bernstein sammanfattar i uttrycket *in media res* eller *a process of becoming*, formulerat som “[w]e are always in medias res, there are no absolute beginnings or finalities. We are always in the process of becoming shaped by and shaping our history and our traditions” (Bernstein 1985, s 51). Detta innebär, tillsammans med föreställningen om att objekt och subjekt inte kan åtskiljas, att då man som deltagare i en undervisningssituation är tänkt att ”lära sig något” om en företeelse eller ett objekt i världen så inträffar i samma ögonblick att man som subjekt dras in i det som, uttryckt med en obsolet terminologi, studeras. Genom att man faller omdömen om objektet konstitueras man samtidigt som subjekt, men inte på något vare sig permanent eller förutsägbart sätt.

Tolkar man *Demokrati och utbildning* i termer av den pragmatism som Dewey underhand kom att utveckla så kan den kommunikation som utgör undervisningen ses just som ett sökande efter mening och sanning. Det kanske mest problematiska begreppet här, och som ofta delar lägren, är sanningsbegreppet, ett för utbildning och undervisning viktigt begrepp, förstås. I en övertydlig förenkling innebär den pragmatiska sannings teorin att de handlingar som givet en uppfattad problematisk situation förmår att reducera eller lösa den, också är sanna handlingar. Men en sådan förenklad framställning skymmer den djupare innebörden. Rorty förklarar sanningsbegreppet innebörd på följande sätt som också illustrerar pragmatismens icke-dualistiska strävan.

Truth cannot be out there — cannot exist independently of the human mind —because sentences cannot so exist, or be out there. The world is out there, but descriptions of the world are not. Only descriptions of the world can be true or false. The world on its own — unaided by the describing activities of human beings — cannot (Rorty 1989, s 5).

Den pragmatiska sannings- och meningsteorin är samtidigt en teori om handling, språklig handling där utbildning och undervisning så som det beskrivs i *Demokrati och utbildning* utgör ett exemplariskt exempel. Utbildning (*education*) utgör där en konkretisering av demokrati, inte bara som ett förhållande mellan kunskap och moral, utan också

som en fråga om hur relationen mellan individ och samhälle kan och bör organiseras. Den konkreta undervisningen ses då som kommunikation där lärande (*learning*), till skillnad från en epistemologisk tradition av det slag Dewey kritiserar, inte avgränsar individen som endast ett lärande och vetande subjekt skilt från moraliskt handlande utan där individen ses som ett meningsskapande subjekt. Som vi redan kommenterat så innebär uppfattningen att subjekt och objekt är in- och utsida av samma fenomen, snarare än åtskilda storheter, att individ och samhälle konstitueras i en ständigt pågående process av handlingar. De är *in media res* i betydelsen att de är villkorade genom att de alltid bär på en potentiell förändring men också på ovisshet, risktagande och oförutsägbarhet. De omständigheter som på så sätt konstituerar pragmatismens handlingsfilosofi kan sammanfattas med begreppet kontingens (*contingency*). Onekligen finns pragmatismens betoning av detta företrädd i *Demokrati och utbildning*, vilket kommer till uttryck genom att de handlingar som utbildning och undervisning omfattar, kommunikationens utformande, inte ses som predestinerade utan som öppna och potentiella där konsekvenser snarare än intentioner betonas. Detta är som sagt en tolkning av boken som kan göras då man tar del av den pragmatism som Dewey förtydligar underhand i sina senare verk, men som alltså kan kännas igen i boken som ett latent utkast till det som senare kom att fördjupas. Tolkar man däremot boken mer som en avgränsad text så framtonar hans vetenskapligt metodologiska hållning där typiska begrepp som *social intelligence*, *scientific inquiry* och *experimentalism* är illustrativa för hans resonemang. Men också dessa till synes mer tekniskt vetenskapliga begrepp har en subtil innebörd där hans pragmatism i övrigt rymms. Rorty formulerar i förordet i *John Dewey. An Intellectual Portrait* skriven av Deweys yngre pragmatismkollega Sidney Hook (1902-1989), en tolkning av Deweys *experimentalism*. Han säger, och det ska givetvis uppfattas som ett radikalt och positivt tillskrivande, att det inte ska uppfattas som vetenskapligt (*scientistic*) i traditionell mening "[...] on the contrary no more or less in 'touch with reality' than politics or poetry" (Rorty i Hook 1995, s xiv-xv). Hook själv påpekar att Deweys pedagogiska filosofi, inte minst så som den formuleras i *Democracy and Education* är i linje med hans samhälls- och moralteori. Vi tycker det är ett illustrativt och välbalanserat citat för Deweys bok från 1916.

They call for an dedication to the practical struggle for *extending* democracy by methods of intelligence in order that the methods of scientific inquiry win the authority to resolve human problems now exercised by dogma, holy or unholy, economic power and physical force (Hook 1995, s 190-191).

Efter denna introduktion övergår vi till att kort ge en bakgrund till tidskriftens upptag av Dewey som samhälls- och utbildningsfilosofisk inspiration för att sedan beskriva artiklarnas innehåll.

Dewey som inspirationskälla

Inspirationen från Deweys pedagogisk-filosofiska arbete *Demokrati och utbildning* från 1916, för hundra år sedan, för denna tidskrift, *Utbildning & Demokrati* som startade 1992 och i år fyller 25, kan inte överskattas. Tidskriftens titel och profil (se dess baksidestext) är ett uttryckligt bevis på denna uppskattning och det är också med stor glädje som vi noterar hur Deweys bok från 1916 fortfarande utövar ett stort inflytande och uppmärksammas världen runt med konferenser och seminarier. Amerikanskt baserade tidskrifter som *Journal of Curriculum Studies* och *Educational Theory* och många andra har under året publicerat välfyllda nummer med analyser av *Democracy and Education* och i detta nummer av *Utbildning & Demokrati* bidrar flera som tidigare ingått i tidskriftens redaktion liksom flera från den nu sittande redaktionen med sina betraktelser över betydelsen av Deweys pedagogisk-filosofiska arbete.

Redan 1996 i det temanummer av *Journal of Curriculum Studies* (28:1) som fyra forskare från forskningsgruppen SOC-INN (Socialisationens innehåll och medborgarskapets dimension – från år 1999 forskningsmiljön Utbildning och demokrati) ansvarade för och som likaledes deltar i detta temanummer (Tomas Englund, Carsten Ljunggren, Carl Anders Säfström och Leif Östman) tog vi ett centralt avstamp i Deweys produktion. Vi markerade förskjutningen från Deweys sekelskiftesarbete *The Child and the Curriculum* med formuleringen *The Public and the Text* genom att ta utgångspunkt i framför allt *Democracy and Education* från 1916 och *The Public and Its Problems* från 1927.

Genom initiativet till översättning och publiceringen på svenska av Deweys *Demokrati och utbildning* 1999 markerades i inledningen till denna text (Englund 1999) inflytandet från den Dewey som i sina nämnda arbeten från 1916 och 1927 betonade utbildning som kommunikation, en utbildningsfilosofisk uttolkning som överskred två andra utbildningsfilosofiska uttolkningar av Deweys arbeten, progressivism och rekonstruktivism). Den länge och kanske fortfarande dominerande, progressivistiska uttolkningen av Deweys verk, ofta benämnd som 'learning by doing', går tillbaka på hans sekelskiftesverk, förutom den redan nämnda *The Child and the Curriculum*, *The School and the Society* och *My Pedagogic Creed*. Mindre känd

är Dewey's rekonstruktivistiska period utarbetad tillsammans med George Counts, Harold Rugg och Theodore Brameld under 1930-talet med ett arbete som *Liberalism and Social Action*. Betoningen av utbildning som kommunikation återkommer också i Deweys senare arbeten, tydligast och med annan twist i *The Knowing and the Known* från 1948 skriven tillsammans med Arthur F. Bentley.

Den neopragmatiska uttolkning av Dewey som betonar kommunikationens centrala roll för demokratins fördjupning och ser på utbildning som just kommunikation har starkt påverkats av de redan nämnda neopragmatisterna Richard Rorty och Richard Bernstein men också Jürgen Habermas (se vidare inledningen av Englund till den svenska översättningen av Deweys *Demokrati och utbildning*). De demokratikriterier på kommunikation som Dewey där utvecklar, öppen kommunikation inom och mellan grupper, vidareutvecklas i *The Public and Its Problems*, det arbete som tillsammans med *Demokrati och utbildning* lägger grunden för deliberativ demokrati och deliberationsbegreppet.

Innebörden av och användningsområdet för deliberationsbegreppet och deliberativ demokrati kvalificeras av den moderna pragmatisten Jürgen Habermas på ett sätt som innebär att Habermas successivt närmar sig Dewey. Här är det emellertid intressant att notera att det inledningsvis inte är Deweys arbeten som Habermas tar som utgångspunkt utan att det är George Herbert Meads författarskap som Habermas vänder sig till i sitt epokgörande tvåbandsarbete *Theory of Communicative Action* del II (1987) för att senare, främst i *Between Facts and Norms* (1996), referera till Dewey, speciellt vad gäller det för de bägge centrala begreppet 'the public'. Vid en jämförelse mellan Dewey och Habermas finns både likheter och olikheter i användandet av public-begreppet då det analyseras som uttryck för intersubjektivt grundat handlande vilket kan tydliggöras också med Rortys pragmatism som jämförelsepunkt (Ljunggren 2003).

Habermas vändning från 'a philosophy of consciousness' till 'a philosophy of communication' utgör grunden för närmandet till Mead och Dewey och synen på hur vi skapar mening tillsammans i kommunikation (jfr Englund 1997). Med Mead som riktningssivare utvecklar Habermas (1987) en kommunikationsteori som föregår utvecklingen av den deliberativa demokratiteorin genom att Meads utveckling av det intersubjektiva perspektivets antropologi (jfr von Wright 2000) förankras i Habermas teoretiska referensram. Meads analyser av ontogenesen, hur den mänskliga kommunikativa förmågan utvecklas genom interaktion och kommunikation, är enligt Habermas en central förklaringsgrund i förspråkligandet av normativt grundade överenskommelser, gemenskaper. Gemenskaper som i sin tur bärs upp av den fylogenetiska grunden för utveckling av kollektiv identitet – en

analys som Habermas bygger på utifrån den franska sociologen Émile Durkheim (1912/ 1961).

Vad Habermas därmed gör och som kvalificerar den moderna pragmatismen som ett mer övergripande samhällsligt perspektiv är att han med Durkheim (1912/1961) också närmar sig socialisationsprocessen i ett historiskt perspektiv som uttryck för olika former av social integration. Durkheim skiljer därvid historiskt på integration via religiösa symboler och senare vetenskap, men som Habermas påpekar, med Durkheim som källa, att en ömsesidig kommunikation och en intersubjektiv hållning som hör moderniteten till innebär en specifik potential för att skapa social integration i ett historiskt perspektiv (jfr Dewey 1916, 1927). Den normativa rationalisering primärt via språkliggörandet som därmed uppenbaras skapar nya förutsättningar för de institutioner som är delaktiga i den sociala integrationens problem.

Habermas placerar frågan om förverkligandet av deliberativ demokrati via (deliberativ) kommunikation som institutionalisering av procedurer inom vilka en intersubjektivitet på en högre nivå förväntas inträda: gemensamma överläggningar kan ta form endast under brett deltagande. Detta förutsätter i sin tur en politisk kultur som är egalitär och i bred mening intellektuell (Habermas 1996, s 490) eller som Knight & Johnson (1997) uttrycker det, "democratic deliberation requires *equal opportunity of access to political influence*" (1997, s 280). Detta ideal är dock inte något som automatiskt tar form utan ett samhälle som vilar på idén om att utveckla väletablerade deliberativa förhållningssätt möter motstånd och betraktas av deliberationsföreträdare som ett långsiktigt projekt där utbildningsinstitutioner intar en central och avgörande roll (jfr Gutmann & Thompson 1996).

Såväl Dewey som Habermas betonar således kommunikationens integrativa kraft och konstitutiva makt. Därmed står de båda för en social filosofi som implicerar en allmän teori om utbildning och dess potential. De erbjuder också båda två på en fördjupad syn på en deliberativ demokrati där Habermas refererar till och citerar Dewey från hans *The Public and Its Problems* på följande sätt:

The democratic procedure is institutionalized in discourses and bargaining processes by employing forms of communication that promise that all outcomes reached in conformity with the procedure are reasonable. No one has worked out this view more energetically than John Dewey: "Majority rule, just as majority rule, is as foolish as its critics charge it with being. But it never is *merely* majority rule 'The means by which a majority comes to be a majority is the more important thing': antecedent debates, modification of views to meet the opinions of minorities The essential need, in other words, is the

improvement of the methods and conditions of debate, discussion and persuasion” (Habermas 1996, s 304 med referens till Dewey 1927/1988, s 365)

Och om vi nu förflyttar oss till Dewey så fortsätter meningen som Habermas refererar till: ”that is the problem of the public” (Dewey 1988 s 365), medan Habermas preciserar:

Deliberative politics acquires its legitimating force from the discursive structure of an opinion- and will-formation that can fulfil its socially integrative function only because citizens expect its result to have a reasonable *quality* (Habermas 1996, s 304).

I ett nummer 2006 av *Journal of Curriculum Studies* (38:5) kunde medlemmar från forskningsmiljön Utbildning och demokrati, Tomas Englund och Ylva Bergström, som också deltar i detta nummer, tillsammans med sociologen och Habermaskännaren Mikael Carleheden och pedagogen Klas Roth, utveckla deliberationsbegreppet ytterligare och påvisa hur Habermas förvaltade arvet från Dewey och den klassiska pragmatismen. Perspektiven på deliberationens möjligheter och gränser fördjupades och problematiserades därefter i slutrapporten från forskningsprojektet *Utbildning som deliberativ kommunikation*.

Forskningsmiljön har under årens lopp utvecklat och haft viktiga internationella kontakter där ett av de gemensamma intressena varit just arvet från John Dewey och pragmatismen. Genom Cleo Cherryholmes, Lars Løvlie och Gert Biesta, samtliga gästforskare hos forskningsmiljön och hedersdoktorer vid Örebro universitet samt deltagare i såväl Boman; Ljunggren & von Wright red 2007: *Erfarenheter av pragmatism* och Englund red. 2007: *Utbildning som kommunikation. Deliberativa samtal som möjlighet* har perspektiven på Dewey fördjupats. Genom främst Ninni Wahlström, tidigare medlem i forskningsmiljön Utbildning och demokrati vid Örebro universitet och sedan ett par år professor vid Linnéuniversitetet och som också deltar i detta nummer, har David Hansen, en av de främsta Dewey-uttolkarna idag och professor vid det universitet där Dewey var professor under lång tid, Teachers College, Columbia University, New York, kommit att ansluta till denna grupp av gästforskare och hedersdoktorer vid Örebro universitet. Bland fördjupade kontakter med profilerade och prominenta Deweykännare under senare år kan också nämnas Jim Garrison och Larry Hickman som 2014 deltog i *The Swedish Pragmatism Colloquium* (en sedan år 2000 återkommande träffpunkt, grundad av tidskriften *Utbildning & Demokrati*, för forskare om Dewey och pragmatism).

Detta skrivet som en historisk översiktsbild över hur intresset för Deweys *Demokrati och utbildning* tagit form utan att därför ta tag på allvar i de utvecklingslinjer som hör till det senaste decenniets forskningsinriktningar men som i viss utsträckning illustreras i de artiklar som följer.

Artiklarna

Carsten Ljunggren diskuterar i artikeln DEWEYS BEGREPP SOCIAL KONTROLL – OM DEMOKRATI, MAKT OCH UTBILDNING begreppet social kontroll utifrån en historisk inplacering och utifrån den kritik som riktats mot Deweys påstådda brist på maktperspektiv. Social kontroll ses av Dewey som individens *självkontroll* där hon förmår överskrida sina erfarenheter grundlagda i traditioner och vanor. Detta framhålls i artikeln som en potentiell makt över den egna situationen där social kontroll inbegriper såväl den reglering som en individ lyckas åstadkomma på egen hand, som den som påtvingas henne av andra. I artikeln lyfts social kontroll fram som en alltmer angelägen del av undervisningen i en situation, både då och nu, där mötet mellan individer och grupper av individer handlar om mötet mellan olika kulturer. En fråga som ställs är om de politiska och sociala konsekvenserna av ett kulturellt heterogent samhälle kan hanteras genom den utbildningsfilosofi Dewey formulerar, och i så fall hur utbildningen av medborgare bör utformas för att kunna leda till en av alla accepterad gemenskap.

Carl Anders Säfström diskuterar i sin engelskspråkiga artikel THE LEGACY OF JOHN DEWEY: EDUCATIONAL CHANGE AND TEACHER COMMITMENT läraren och lärarprofessionen i ett politiskt sammanhang. I artikeln sätts bilden av läraren som befinner sig i en relation till samhället, vägledd av engagemang och emancipativa åtaganden (*commitment*), mot läraren som endast har ett öppet, sökande hopp (*ungrounded hope*) om förändring som utgångspunkt. Med hänvisning till Dewey och hans grundläggande uppfattning om förändring (*growth/change*) som allt livs förutsättning görs en övergång till Rancièrè och Foucault och en kritisk framställning av hur en rådande politisk ekonomi lyckats intvinga utbildningen i ett instrumentellt organiserande av individer och medborgare. Kritiken sammanfattas med uttrycket *the distributive paradigm* till vilket företrädare för *hope* räknas. Den rådande situationen för utbildningen då den vägleds av teorier om *hope* istället för *commitment to emancipation and change* är att allt som återstår är ojämlikhet (*inequality*) och infantilisering (*infantilization*) i det som i artikeln formuleras som ett hyperkapitalistiskt, neoliberalt demokratisamhälle.

Som nämnts inledningsvis så är det inte Deweys progressivistiska sekelskiftestexter utan snarare hans *Democracy and Education* från 1916 och senare texter som här står i fokus. I den tredje artikeln, av *Ninni Wahlström*, är det också ett läroplansteoretiskt perspektiv som utgör utgångspunkt, ett perspektiv som också innebär en bredare innebörd än barnets möte med läroplanen. Artikeln har följande fråga som rubrik: VAD KRÄVS AV EN DEMOKRATISK SKOLA? JOHN DEWEYS DEMOKRATI OCH UTBILDNING I ETT LÄROPLANSTEORETISKT NUTIDSPERSPEKTIV. I artikeln betonas specifikt avvägningen mellan enskilda individers behov och intressen och den samhälleliga nödvändigheten av social sammanhållning och befrämjandet av demokrati. Genom att analysera tre olika arenor, den samhälleliga arenan, läroplansarenan samt klassrummets 'erfarenhetsarena', betonas starkt de olika arenornas ömsesidiga beroende av varandra och behovet av pågående dialoger mellan olika sociala grupper och intressen för att demokratin skall utvecklas. Noterbart är också författarens betoning av social kontroll som ett frihetsbegrepp, ett begrepp som också analyseras ingående i den första artikeln.

Ylva Bergströms ATT SKOLAS I EN VÄRLD ATT DELA MED ANDRA utgår från Deweys starka betoning av kommunikationens möjligheter att fördjupa demokratin så som de preciseras i hans *Demokrati och utbildning* från 1916 och *The Public and Its Problems* från 1927 och dessutom visar författaren hur en text av Dewey redan från 1888, *The ethics of democracy*, inramad i en hegeliansk organisk individualism, ställer flera av de problem som återkommer i de nämnda senare arbetena. Det är emellertid först i dessa arbeten från 1916 och 1927 "när demokrati görs till ett utbildningsproblem som villkoren för det deliberativa demokratiperspektivet som de tar form i *The Public and Its Problems* ställs på sin spets". Förutsättningarna för allas deltagande i de kommunikativa processer som demokratin innebär villkoras som författaren understryker av människors mycket ojämlika erfarenheter och vanor. Utifrån en rapport från en av författaren genomförd komparation av gymnasie-studerandes synnerligen skilda villkor i tätort respektive mindre bruksorter blottläggs de skilda förhållningssätten till politik med stöd i en Bourdieusk analys. Är den deliberativa demokratin ideal – "democratic deliberation requires *equal opportunity of access to political influence*" – den egalitära politiska kultur som präglar såväl Deweys som Habermas analyser beträffande utbildning och samhälle ouppnåeliga? Med en skola som alltmer kommit att bli en privat angelägenhet blir det, enligt författaren med hänvisning till Dewey allt svårare att "se till att varje individ får möjlighet att höja sig över begränsningarna i den sociala grupp som han föddes i och att få god kontakt med en vidare miljö".

Leif Östman beskriver i sin artikel DEN POLITISKA DIMENSIONEN I UNDERVISNING OCH MENINGSSKAPANDE den politiska dimensionen i utbildning, undervisning och lärande. Syftet är att förstå det politiska i relation till meningsskapande i utbildningssammanhang och särskilt i sådana situationer där starka känslor involveras. Den forskning som refereras till undersöker, i linje med pragmatismens maxim, potentiella konsekvenser av handling. Det bärande analytiska begreppet är *politiskt ögonblick* som handlar om det offentliga livets omständigheter, politiska relationer och en erfarenhet av obestämbarhet, en oundviklig process av inkludering och exkludering samt ett konfliktgrundat vi och dem, vilket skapar starka känslореaktioner hos individen. I beskrivningen av dessa reaktioner används begrepp som affekt och erfarenhet med referens till såväl Dewey som till James och Peirce. I den teoretiska uppbyggnaden av begreppen får man ta del av en kreativ terminologi där uttryck som ren erfarenhet, oförhappandes, drabbande och förstahet kontrasteras mot en invand epistemologisk terminologi.

Det avslutande bidraget av *Tomas Englund*, MORALISK OMDÖMESBILDNING GENOM DELIBERATIV KOMMUNIKATION – EN ANSATZ INSPIRERAD AV DEWEY, avhandlar, som framgår av dess titel, hur ett kapitel i *Democracy and Education*, nämligen det sista, ”Teorier om moral”, inspirerat till en betraktelse över skolans moraliska roll. Trots det samtida utbildningspolitiskt dominerande intresset för ’learning outcomes’, den ökande segregationen genom det ’fria valet av skola’ så har utbildningen alltid en moralisk dimension som är mer eller mindre avgörande för dess övergripande betydelse beroende på hur relationen kunskap – moral och relationer mellan lärare och studerande och mellan studerande hanteras. I artikeln betonas hur ett ökat utrymme för en inriktning på deliberativ kommunikation skulle kunna skapa goda förutsättningar för såväl kunskapsbildning som moralisk omdömesbildning. Inriktningen motiveras i artikeln genom en historisk inplacering i uppbyggda traditioner, ett fördjupat pedagogikfilosofiskt perspektiv samt en avslutande diskussion om deliberationens möjligheter och gränser som praktik.

På redaktionens vägnar: Tomas Englund och Carsten Ljunggren

Referenser:

- Bernstein, Richard J. (1983): *Beyond Objectivism and Relativism*. Oxford: Blackwell.
- Bernstein, Richard J. (1985): Dewey, democracy: The task ahead of us. I John Rajchman & Cornel West, red. *Post-Analytic Philosophy* s 48-59. New York: Columbia University Press.
- Boman, Ylva; Ljunggren, Carsten & von Wright, Moira red. (2007): *Erfarenheter av pragmatism*. Lund: Studentlitteratur.
- Dewey, John (1916/1980): *Democracy and Education. An Introduction to the Philosophy of Education*. I Jo Ann Boydston red. *John Dewey. The Middle Works 1899-1924 Vol. 9* s 1-384 Carbondale: Southern Illinois University Press.
- Dewey, John (1916/ 1999): *Demokrati och utbildning*. Göteborg: Daidalos.
- Dewey, John (1925/1988): *Experience and Nature*. I Jo Ann Boydston red. *John Dewey. The Later Works 1935-1953: Vol. 1* s 1-326. Carbondale: Southern Illinois University Press.
- Dewey, John (1927/1988): *The Public and Its Problems*. I Jo Ann Boydston red. *John Dewey. The Later Works 1935-1953: Vol. 2* s 235-372. Carbondale: Southern Illinois University Press.
- Dickstein, Morris (1998): *The Revival of Pragmatism. New Essays on Social Thought, Law and Culture*. Durham: Duke University Press.
- Durkheim, Émile (1912/1961): *The Elementary Forms of the Religious Life*. New York: Collier Books.
- Englund, Tomas (1997): Towards a communicative rationality – Beyond the metaphors of didactics and curriculum theory. I Berit Karseth; Sigrun Gudmundsdottir & Stephan Hopmann red. *Didaktikk: Tradisjon og fornyelse*. Festskrift til Björg Brandtzaeg Gudem. Universitetet i Oslo: Pedagogisk forskningsinstitutt. Rapport nr 12 s 22-34.
- Englund, Tomas (1999): Inledning till John Deweys *Demokrati och utbildning* s 11-32. Göteborg: Daidalos.
- Englund, Tomas red. 2007: *Utbildning som kommunikation. Deliberativa samtal som möjlighet*. Göteborg: Daidalos.
- Gutmann, Amy & Thompson, Dennis (1996): *Democracy and Disagreement*. Cambridge, MA.: Harvard / Belknap Press.
- Habermas, Jürgen (1981/ 1987): *The Theory of Communicative Action. Vol 2: Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason*. Boston: Beacon Press.

- Habermas, Jürgen (1992/ 1996): *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Hook, Sidney (1995): *John Dewey. An Intellectual Portrait*. New York: Prometheus Books.
- Journal of Curriculum Studies* (1996): The public and the text. 28(1) 1-90.
- Journal of Curriculum Studies* (2006): Jürgen Habermas and education: four essays 38(5) 499-589.
- Knight, Jack & Johnson, James (1997): What sort of political equality does deliberative democracy require? I James Bohman & William Rehg red. *Deliberative Democracy: Essays on Reason and Politics* s. 279-319. Cambridge, MA: MIT Press.
- Ljunggren, Carsten (1996): *Medborgarpubliken och det offentliga rummet. Om utbildning, medier och demokrati*. Uppsala: Uppsala Studies in Education 68.
- Ljunggren (2003): The public has to define itself – Dewey, Habermas, and Rorty on democracy and individuality. *Studies in Philosophy and Education* 22(5), 351-370.
- Rorty, Richard (1979): *Philosophy and the Mirror of Nature*. Princeton: Princeton University Press.
- Rorty, Richard (1982): *Consequences of Pragmatism*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Rorty, Richard (1989): *Contingency, Irony, and Solidarity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rorty, Richard (1995): Introduction. I Hook, Sidney: *John Dewey. An Intellectual Portrait* s xi-xvii. New York: Prometheus Books.
- Seigfried, Charlene Haddock: *Pragmatism and Feminism* (1996): Chicago: University of Chicago Press.
- Seigfried, Charlene Haddock, red. (2001): *Feminist Interpretations of John Dewey*. University Park: Pennsylvania State University Press.
- Thayer, H. Standish (1981): *Meaning and Action - A Critical History of Pragmatism*. Indianapolis, Cambridge: Hackett Publishing Company.
- von Wright, Moira (2000): *Vad eller vem? En pedagogisk rekonstruktion av GH Meads teori om människors subjektivitet*. Göteborg: Daidalos.